

Володимир КЛАПЧУК

РУЙНІВНИЙ ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ЦЕНТРАЛЬНОГО ПЕРЕДКАРПАТТЯ

Визначено наслідки Першої світової війни на соціально-економічні процеси на Станиславівщині (Центральне Передкарпаття).

Ключові слова: Перша світова війна, соціально-економічний розвиток, Центральне Передкарпаття.

На сьогоднішній день питання взаємовідносин і взаємозалежностей між воєнними подіями Першої світової війни та занепадом соціально-економічного становища окремих регіонів практично не розглядалося, крім певних аспектів історії чи економіки, тому наведений матеріал претендує на новизну. Для його підготовки використовувалися, насамперед, матеріали архівів і державної статистики, свідчення очевидців, фотоілюстрації тощо. Об'єктом дослідження бойових дій обрано Станиславівське воєводство (центральне Передкарпаття), а господарське життя краю висвітлюється на конкретних прикладах.

У ході Першої світової війни в 1914 р. важливе місце займали бої на території центрального Передкарпаття. З обох сторін у них була задіяна значна кількість військ. До середини серпня 1914 р. близько дивізії австро-угорської піхоти знаходилося біля Олешева, з північного заходу наступало три артилерійські батареї та кавалерійська колона, що складалася з восьми ескадронів. Західніше Бережан знаходилися 2-й та 7-й драгунський, 11-й уланський полки 6-ї кінно-артилерійської дивізії та піхота поблизу Рогатина й Шумлян¹. Значні сили зібрано біля Станиславова, які дали сильний спротив російській армії під час її просування на Гнилу Липу. 12-й корпус російської армії відтіснив австро-угорців поблизу Рогатина і Галича².

18 серпня з австро-угорських військ у районі Братишева розташовувався польовий табір артилерії (дивізіон), біля бригади піхотинців у Нижневі, великий табір у Станиславові. З-під Чернівців до Галича перекинута частини 30-ї піхотної дивізії, а з сербського кордону – частини 7-го та 13-го корпусів. На лінії Рогатин – Желібори знаходилося 14 австро-угорських полків³. однак російські війська успішно просувалися вперед. Наприкінці серпня на території Східної Галичини розвернулася грандіозна битва на 300-кілометровому фронті. Російські війська захопили Львів і Галич, авангардні частини 8-ї армії генерала Брусилова прямували до Коломиї, Делятина, Долини та Стрия⁴. Після взяття Львова росіяни розпочали роботу з посилення та переобладнання австрійських укріплень, насамперед, були

створені ар'єргардні позиції у напрямку від Долини до Стрия біля Болехова й Лисовиці та на обидвох берегах Дністра у Галичі⁵.

Незважаючи на те, що в околицях Станиславова знаходилися частини 22-го, 24-го та 41-го піхотних полків, 36-го ландверного полку 12-ї армії з двома ескадронами, австро-угорські війська наприкінці серпня відступили у гори, залишивши розвідувальні частини на фронті Солотвино – Коломия⁶.

У вересні австро-угорці потужно укріпили всі перевали в околицях Кутів, Коломиї, Вижниці та Косова, однак російські війська успішно просувалися вперед і вже 18 вересня 1914 р. зайняли Микуличин⁷. На заході вони дійшли до Стрия і впритул наблизилися до Долини, де оборонялося шість батальйонів австро-угорської армії. На початку жовтня 17-й корпус російських військ перейшов у наступ поблизу Станиславова, зайняв Болехів, Долину, Богородчани та Тисменицю, але з двох останніх міст був відкинутий. До середини жовтня росіяни зайняли населені пункти на північний схід і північ від лінії Красне–Станиславів, Грабовець–Перерісль–Тисменичани та Солотвино–Монастирчани–Старуна. До кінця місяця російські війська захопили Надвірну, Пасічну, Делятин, Коломию, Яремче, Ослави, Березови, Яблунів, Пістинь та Іспас, тобто всю передгірну частину Східної Галичини⁸.

Австро-угорці зосередили свої війська в горах південніше Солотвина й Надвірної та на залізничному перевалі у Вороненці⁹. Станом на 11 листопада на ділянці Делятин–Кути було зосереджено до 18 батальйонів і трьох полків австрійських військ; перевал до Мармарош-Сигету обороняло 12 батальйонів, а загалом на Карпатському напрямку знаходилося до 240 батальйонів (близько 150 тис. вояків). Але солдати, особливо українці, воювати не хотіли. Стан населення краю погіршувався. У Східній Галичині страшних розмірів досягла холера. 24–25 листопада 1914 р. австріяки спробували наступ на Пасічну, Космач і Дору, але це їм не вдалося. 26–27 листопада росіяни з боєм зайняли Баню-Березів і Микуличин. 28 листопада австріяки відступили південніше від Микуличина, зайнявши добре укріплену воєнну позицію поблизу Яблуніці. На початку грудня австрійські війська безуспішно наступали на Ворохту, Татарів і Зелену. Сили австрійців на цій ділянці фронту склалися з бронепοїзда та трьох батальйонів з артилерією¹⁰.

Невдачі австро-угорських військ змусили їх перекинути війська з Чехії. Окрім австрійських військ, у район Карпат було надіслано й німецькі. 3–5 грудня фронт знаходився у Делятині, внаслідок чого більшість громадських і житлових споруд було знищено. До кінця року фронт знаходився на гірських хребтах, проходив через населені пункти Татарів, Криворівня і по долині ріки Лімниці. В районі Надвірної, Делятина, Татарова та Зеленої розташовувалися підрозділи 1-ї Кубанської дивізії¹¹.

Перед Різдвом 1915 р. росіяни з боями зайняли Ворохту, Криворівню, Осмолоду, Гуту та Пороги. На напрямку Татарів–Ворохта австрійські вояки напали п'ятьма батальйонами. Внаслідок важких боїв у Зеленій, російські війська, боячись бути відрізаними від Татарова, змушені залишити Ворохту. У другій половині січня продовжувалися бої за Зелену, Татарів, Микуличин, Ясень та Пороги. Внаслідок втрати Зеленої, російські війська змушені були залишити й Микуличин та відійти до Дори. Австріяки з зі змінним успіхом наступали на фронті Долина–Надвірна, внаслідок чого росіяни залишили Дору, але зайняли Маняву. Внаслі-

док впертих боїв на фронті Пасічна–Делятин–Старуня–Фитьків–Парище росіяни знову захопили Яблінку і відбили австріяк від Коломиї. Та на початку лютого австріяки все ж зайняли Коломию і Заболотів. Далі бої з перемінним успіхом точилися на Передкарпатті¹².

На західному фланзі фронту 30-й корпус 74-ї дивізії російських військ на початку лютого 1915 р. відбив наступ від Ценяви на Рожнятів, у Долині почали з'являтися роз'їзди австріяків, що перешкоджало зв'язку росіян з Калушем. Проти Галицького загону росіян австро-угорські війська вели енергійний наступ, намагаючись перейти через Золоту Бистрицю і Ворону до Підлужжя та Підпечари, однак, зазнавши значних втрат у техніці та живій силі, відступили¹³. У цей же час продовжувався наступ австріяків на Богородчани, Отинію та Станиславів, де бої велися кілька днів, внаслідок чого у місті почалися пожежі. Наступ австро-угорських військ зі змінним успіхом відбувався по всьому фронту, насамперед на ділянці Рибно–Пасічна–Вовчинець–Галич, поблизу Рожнятова, Підпечарів, Станиславова, Тисмениці, Калуша, Брошнева та Сваричева. В середині лютого росіяни пішли у контрнаступ і захопили більшість сіл на проміжку між Рожнятовом та Єзуполем. При цьому було захоплено у полон тисячі австріяків та багато одиниць техніки. Бої з перевагою росіян велися по всьому фронту в межах Станиславівського воєводства, внаслідок чого російські війська захопили практично всі села на площі між Станиславовом, Богородчанами, Камінною та Тлумачем¹⁴.

Наприкінці лютого австріяки відступили до Коломиї та Надвірної, де зосереджувалася одна Баварська дивізія. Важкі бої з обопільними людськими втратами на початку березня 1915 р. знову повернулися на терени Богородчанського, Надвірнянського та Коломийського повітів. З початком квітня австріяки перейшли у наступ по всьому фронту, основну увагу зосередивши на ділянці між ріками Лімниця та Прут, а у травні атакували російські позиції в районі Дрогобича, Стрия та Болехова¹⁵. До літа спротив австрійців ослабився, і на ділянці Делятин–Коломия вони ввели в бій всі свої сили¹⁶.

В австро-угорському війську погіршується матеріальний та психологічний стан. Насамперед, це стосується небажання українців воювати, оскільки максимальна кількість жертв і каліцтв припадала саме на них, погіршення соціально-економічного стану прикарпатських населених пунктів, розруха та жертви зі сторони мирного місцевого населення тощо. У зв'язку з цим австрійці та німці почали створювати добровільні польські легіони, де панувала жорстока дисципліна. Серед рекрутів переважали юнаки віком 16–20 років – вихідці з галицьких польських родин¹⁷.

До кінця травня росіяни зайняли лінію Галич–Отинія–Снятин, а німці – Підлужжя–Отинія¹⁸. Австрійський фронт у травні–червні 1915 р. знаходився по лінії Отинія–Надвірна–Пасічна–Богородчани–Войнилів–Калуш–Струтин–Долина–Вигода–Болехів. Укріплені позиції австріяків у першій половині червня простяглися на схід до Заболотова та Залуччя. Особливо укріплювались Коломия та Кути. Укріплення знаходилися також у Залуччя, Кобаках, Іспасі, Вижниці, Малому Рожині, Рівні та Ростоках¹⁹.

Важкі бої проходили в районі Олешева, Братишева, Єзуполя та Нижнева; до Калуша, Боднарова, Войнилова, Тлумача, Городенки та Коломиї стягували-

ся значні сили австріяків і потужна техніка. Активні бойові дії велися по всьому правому березі Дністра. Вдалими діями австріяки вибили росіян за Дністер до Рогатина, зайняли майже все правобережжя Дністра на сході регіону. Невдачі на фронті призвели до незадоволень та революційної пропаганди у російському війську. До зими границі 9-ї армії росіян проходили по лінії – Тисмениця–Нижнів–Ясловець–Чортків–Косів²⁰.

У грудні 1915 р. у районі Городенки, Станиславова, Снятина, Вигоди, Криворівні зосереджувалися значні сили австріяків; посилено укріплювалася лінія Надвірна–Кути–Лопушна. З Чернелиці до Городенки було прокладено дві суцільні лінії окопів. На заході Буковини зосереджено 5-у, 7-у та 12-у австро-угорські та 7-у й 12-у німецькі армії, які наступали у двох напрямках: головному – Коломия–Чернівці–Хотин та другорядному – Стрий–Бережани–Тернопіль²¹.

Важливі події на фронтах відбувалися влітку 1916 р. Південно-західний фронт російської армії, використавши важке становище італійської армії, провів наступальну операцію у Тлумацькому, Городенківському та Снятинському повітах. У результаті успішних дій у червні росіяни захопили всю східну та центральну частини воєводства від Незвиська до Микуличина, взявши у полон близько 15 тис. воєнків. До 22 червня йшли важкі бої; російські війська зайняли Ісаків, Микуличин, околиці Надвірної та Богородчан²². 24 червня 41-а дивізія 16-го корпусу 7-ї армії росіян, після артпідготовки, в районі Олеші підійшла до дротяних загороджень австріяків. 11-й корпус австро-угорської армії від Ланчина до Микуличина утримувався на лівому березі Пруту, а найбільші його частини намагалися наступати на Микуличин з півдня, проте були відкинуті контратакою російських частин²³.

26 червня 1916 р. росіяни зайняли Делятин і Криворівню, 4 липня – Татарів, пройшли Яблуницю, 7 липня зайняли Дземброню і спробували наступ на Шибене. У двадцятих числах липня до Галичини прибули турецькі полки, які зосереджувалися поблизу Станиславова. До кінця липня росіяни здобули населені пункти східніше та південніше Станиславова і підійшли з півночі до Лоевої та Надвірної. До середини серпня вони захопили всі села до верхів'їв Пруту та Бистриці, а до кінця місяця – Галицький і Рогатинський повіти²⁴. У подальші місяці росіяни зі значними втратами просувалися на захід і південь. Однак у жовтні австро-угорські та німецькі війська стягнули на Рогатинському та Долинському напрямках 181 артилерійську батарею та 16 ескадронів. У листопаді бої тривали практично на всіх напрямках російської оборони від Липиці до Шибеного²⁵.

У січні-лютому 1917 р. росіяни все ще контролювали південну та східну частини воєводства, однак поступово відступали внаслідок потужного наступу австріяків: на ділянці Ямниця – Богородчани було зосереджено 2,5 піхотні дивізії та близько 400 артилерійських одиниць техніки, на лінії Кричка–Пороги – 1,5 піхотної дивізії, 17 артилерійських батарей²⁶.

Упродовж 1917 р. австро-угорські війська успішно вели бойові операції по всьому фронту, а 18 лютого 1918 р. перейшли Збруч²⁷.

Таким чином, Станиславівське воєводство впродовж 3,5 років знаходилося у театрі бойових дій, що призвело до повної розрухи економіки, сільського господарства, насамперед, тваринництва, важкого матеріального та соціально-психологічного стану місцевого населення. Важким було життя населення краю

в перші післявоєнні роки. В багатьох місцевостях під час воєнних операцій були знищені житлові та господарські споруди. Так, у Дорі їх знищено 40 %, у Делятині – 80 %, а в Яблуниці під час запеклих боїв згоріли майже всі будинки селян. У долині Пруту були зруйновані всі залізничні та шосейні мости, а також тартаки і солеварня в Делятині, що пізніше вже так і й не відновила своєї діяльності. З цього приводу державний секретар ЗУНР Козакевич на засіданні Національної Ради заявляв: щоби відбудувати одну саліну в Делятині, треба около одного мільйона корон²⁸.

Чисельність населення за 1900–1921 рр. майже не збільшилася (табл. 1), проте в багатьох родинах під час війни пропали сильні робочі руки батьків і дорослих синів. Тисячі людей залишилися навічно на полях боїв, а ще більше повернулося додому інвалідами, які не лише не могли допомагати в господарстві, але й самі потребували догляду. Відбудова запущеного у воєнних роках господарства здійснювалася вкрай повільно.

Табл. 1.

Динаміка чисельності населення Станиславівського воєводства у 1910–1921 рр. (у межах сучасної Івано-Франківської області)

Повіти	Чисельність населення, тис. осіб		Динаміка, + –	
	1910 р. ²⁹	1921 р. ³⁰	тис. осіб	%
Богородчани	69,4	56,8	–12,6	–18,1
Городенка	92,0	83,6	–8,4	–9,1
Долина	113,3	101,4	–11,9	–10,5
Калуш	97,3	87,9	–9,4	–9,7
Коломия	124,6	119,3	–5,3	–4,2
Косів	85,8	77,2	–8,6	–10,0
Надвірна	90,4	78,4	–12,0	–13,3
Печеніжин	46,8	43,1	–3,7	–7,9
Рогатин	124,9	109,5	–15,4	–12,3
Снятин	88,6	79,2	–9,4	–10,6
Станиславів	157,4	133,1	–24,3	–15,4
Тлумач	116,0	104,7	–11,3	–9,7
Воєводство	1206,5	1074,2	132,3	–10,96

Таким чином, чисельність населення за десять років скоротилася на 132 тис. осіб або майже 11 %. Звичайно, ця динаміка була викликана й міграцією населення, насамперед, одразу ж після Першої світової та українсько-польської воєн, політичних післявоєнних подій тощо, але сам факт був трагедією для українського Передкарпаття. Враховуючи динаміку збільшення чисельності населення у 1900–1910 рр. (орієнтовно 15 %), у 1921 р. у воєводстві мало б проживати близько 1350 тис. осіб, тобто на чверть більше від фактичного стану справ.

Після закінчення Першої світової війни боротьба місцевого населення за розвиток шкільництва відродилася з новою силою, тому не є дивним те, що в міжвоєнний період шкільна освіта досягла свого найвищого розвитку. У той час, наприклад,

у Косівському повіті, де було понад 50 населених пунктів, функціонувало 30 шкіл, з яких 29 – двомовних, чотири – з польською і лише одна – з українською мовою навчання. Тому прогресивна галицька інтелігенція не припиняла боротьби за україномовні школи³¹. До Першої світової війни у Станиславівському воєводстві простежувався і незадовільний стан медичного забезпечення – один лікар обслуговував 5–10 тис. осіб, одна аптека діяла на 20 тис. осіб³². Після війни ситуація залишалася практично незмінною, однак внаслідок хвороб і каліцтва край потребував значно більшої кількості медичного персоналу та лікувальних закладів.

У Станиславівському воєводстві, як по всьому Львівському округу лісів, після війни залишилася велика кількість зрубів і виникли нові внаслідок суцільного вирубування в 1918–1919 рр. на декількох тисячах гектарів для відновлення пошкодженого господарства. Заліснення проводилося методом посіву насіння (13,5–27%), висаджуванням дерев (62,5–74,5%) і за рахунок самосіву (6,4–12%). Значних пошкоджень зазнала також вузькоколійна мережа – подекуди були зруйновані мости та колії, частина залізничних гілок втратили своє господарське значення³³. Побудовані до війни тартаки припинили свою діяльність і на їх місці на початку 1920-х рр. почали виростати нові, потужніші, механізовані підприємства. Для прикладу з 16 тартаків галицької Гуцульщини у 1910 р. після війни не залишилося жодного повністю діючого підприємства, декілька могли проводити лише розпилування деревини тощо³⁴. Був і такий випадок, коли в 1916 р. у котельні Делятинського тартака італійські та російські полонені вмонтували нову потужну парову машину, що інтенсифікувала виробництво, насамперед, для потреб війни³⁵. Лісосплав деревини після Першої світової війни здійснювався лише на Черемоші, оскільки гірська частина краю була вкрита мережею вузькоколіюк³⁶.

Значних збитків через події Першої світової війни зазнала видобувна та переробна галузі господарювання – було знищено ряд нафтових, газових, соляних та озокеритових шахт, зруйновано окремі виробничі приміщення рафінерій, порушено або знищено ділянки нафтопроводів тощо. Але найбільшою втратою економіка краю зазнала через значні руйнації шляхів сполучення – автомобільних і залізничних. Слід зазначити, що практично повністю було зруйновано шосейні та залізничні мости на р.Прут, а, як відомо, саме ці транспортні артерії мали найважливіше значення для розвитку краю.

У долині Пруту було побудовано дев'ять великих (у т. ч. вісім – кам'яних) мостів на ріках Любіжня і Перемиска в Делятині, на р. Кам'янка – у Дорі, на р. Прут – у Яремчі, Ямній, Татарові (арка – 22 м, висота – 5,8 м), Ворохті (головні арки – 49 та 34,6 м, висота, відповідно, – 10 та 17,3 м) та при в'їзді до Вороненки. Найбільшим з них був міст у Яремчі (довжина – 190 м, розмах арки – 65 м, висота – 23 м). Дещо меншим був міст у Ямній: він мав 122 м довжини та розмах арки 48 м. Обидва мости будувалися під керівництвом львівського будівничого В. Брайтера³⁷. Як вже зазначалося, більшість мостів зруйновано, а повністю кам'яними до сьогодні залишилися лише у Ворохті. Першим великим мостом став склепінчастий міст через р. Любіжня біля Делятина. Він складався з шести арок, довжиною 15 м кожна, одної – 22 м та двох – по 15 м. Міст, довжиною 275 м, досягав 32 м над урізом ріки. В 1917 р. його підірвали, внаслідок чого повністю зруйновано два середні склепіння, а три сусідні сильно пошкоджені. Цього ж року австрійські вій-

ська провізорично відбудували його, замінивши зірвані кам'яні арки дерев'яними конструкціями системи Лембкего, але вони вийшли з ладу вже до 1920 р. Рух поїздів здійснювався через Коломию, тому Станиславівська Дирекція державних колій змушена була приступити до перебудови моста, який здали в експлуатацію 30.09.1921 р. На місці австрійських дерев'яних конструкцій відновлено первинні кам'яні арки³⁸.

Міст на Пруті в Яремчі складався з двох арок по 8 м, п'ятьох – по 12 м і однієї – 65-метрової над руслом Пруту. Остання арка вважалася найбільшою у світі. У 1917 р. російські війська підірвали 12-метрову арку зі сторони Делятина, розташовану поряд з 65-метровою, внаслідок чого обидві були зруйновані. Для відновлення руху поїздів (виникла необхідність у перевезенні австрійської армії), відразу ж почалася відбудова моста. Було споруджено 18-метрову металеву арку з елементів системи Рот-Вагнера, яку вставили на місце зруйнованої 12-метрової арки. Відтак розпочали відновлення великої арки. Слід додати, що у 1925 р. Дирекція державних колій приступила до відбудови 65-метрової арки з кам'яних тесаних брил, на укладку і цементування яких витратили лише 33 робочі дні³⁹.

Негативний вплив воєнних подій спостерігався також і у сільськогосподарському виробництві. Значна частина земель сільськогосподарського призначення було у занедбаному, більшість ріллі втратила свою родючість через недогляд та порушення поверхневої структури, зменшилася врожайність і посівні площі зернових та технічних культур, а в гірських районах їх вирощування майже припинилося. Тай та продукція, що вирощувалася, добровільно чи примусово у значній кількості йшла на підтримку армій. Ще жахливіша ситуація була у тваринництві – поголів'я худоби у деяких місцевостях скоротилося у 2–3 рази – мало використовувалася природна кормова база, не вистачало кормів для відгодівлі великої рогатої худоби, свиней і птиці. Більшість же вирощеної продукції також йшла на утримання армії.

Несприятливими були і післявоєнний соціально-психологічний стан населення, і політичне становище у краї. Післявоєнне Передкарпаття представляло собою велику руїну, на відновлення якої необхідні були величезні фінансові та соціальні ресурси.

У такому жалюгідному соціально-економічному стані, але з вічним прагненням до свободи, і прийшла Галичина до історичної дати – дня проголошення Західно-Української Народної Республіки. З перших днів керівництво почало регулювати правові питання як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Неабияку вагу мали перші законодавчі акти (за оригіналом – авт.): Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії, Закон про тимчасову організацію судів і влади судейської, Закон про тимчасову адміністрацію областей Західно-Української Народної Республіки, ряд розпорядків та обіжників. Однак так тривало недовго – край влітку 1919 р. опинився під владою Польщі.

- ¹ Центральний державний військово-історичний архів у Москві (далі – ЦДВІАМ). – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 106.
- ² Там само. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 53–54.
- ³ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 110–113.
- ⁴ Там само. – Ф. 2113. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 83.
- ⁵ Там само. – Ф. 2067. – Оп. 1. – Спр. 534. – Арк. 11.
- ⁶ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 142.
- ⁷ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 119. – Арк. 10, 171, 172, 186.
- ⁸ Там само. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 30, 43, 53.
- ⁹ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 11.
- ¹⁰ Там само. – Ф. 2148. – Оп. 3. – Спр. 119. – Арк. 27, 28, 75, 163, 288, 296, 307, 330, 387.
- ¹¹ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 21, 26, 38, 79–81, 115.
- ¹² Там само. – Ф. 2148. – Оп. 3. – Спр. 39. – Арк. 38.
- ¹³ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 128. – Арк. 197.
- ¹⁴ Там само. – Ф. 2122. – Оп. 1. – Спр. 37. – Арк. 15–19.
- ¹⁵ Там само. – Ф. 2148. – Оп. 3. – Спр. 146. – Арк. 3, 9, 17, 19, 23, 26.
- ¹⁶ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 130. – Арк. 38.
- ¹⁷ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 131. – Арк. 68.
- ¹⁸ Там само. – Ф. 2148. – Оп. 3. – Спр. 39. – Арк. 40.
- ¹⁹ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 131. – Арк. 4.
- ²⁰ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 10, 26, 134.
- ²¹ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 233.
- ²² Там само. – Ф. 2122. – Оп. 1. – Спр. 82. – Арк. 91, 92, 95–96, 100–106, 108, 111–114.
- ²³ Там само. – Ф. 2067. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 114.
- ²⁴ Там само. – Ф. 2122. – Оп. 1. – Спр. 82. – Арк. 115, 123, 125, 126, 129, 136–137, 150, 152–153, 155, 168, 171, 176–177, 186.
- ²⁵ Там само. – Ф. 2129. – Оп. 1. – Спр. 273. – Арк. 4–15.
- ²⁶ Там само. – Ф. 2070. – Оп. 1. – Спр. 342. – Арк. 57, 104–107.
- ²⁷ Атлас офіцера. – М., 1974. – С. 232–233.
- ²⁸ Республіка. – 1919. – 8 лютого.
- ²⁹ *Копчак С.І.* Етнічна структура та міграції населення Українського Прикарпаття : Статистико-демографічне дослідження / С.І.Копчак. – В.І.Мойсеєнко. – М.Д.Романюк. – Львів, 1996. – С. 167.
- ³⁰ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 31 wrzesnia 1921 r. – Tom XII. Wojewodstwo stanisławowskie. – Warszawa : Wyd. C.K.S.. – 1923. – S. 294–415.*
- ³¹ Скульський Р. Освіта Галицької Гуцульщини / [Р. Скульський. – Б. Ступарик. – М. Максим'юк та ін.] // *Історія Гуцульщини. – Львів : Логос. – 2001. – Т. VI. – С. 226–235.*
- ³² *Księga adresowa Polski 1929. – Warszawa. – 1929. – S. 1465–1549.*
- ³³ *Sprawozdanie z działalności administracji lasów państwowych i władz ochrony lasów za okres 1919–1923. – Warszawa: Drukarnja Państwowa. – 1927. – S. 73–74.*
- ³⁴ Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – Ф. 262. – Оп. 1. – Спр. 91. – Арк. 7–36.
- ³⁵ Там само. – Ф. 2. – Оп. 6. – Спр. 60. – Арк. 20–23.
- ³⁶ *Глушко М.С.* Шляхи сполучення та транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. – С. 76.
- ³⁷ *Галичанинъ. – 1894. – 3 червня; Галичанинъ – 1894. – 17 листопада.*
- ³⁸ *Polskie koleje państwowe. – Warszawa. – 1929. – S. 44.*
- ³⁹ *Ibid. – S. 51. – 54.*

***Volodymyr Klapchuk. DESTRUCTIVE INFLUENCE OF THE FIRST
WORLD WAR ON THE SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF THE CENTRAL
PEREDKARPATTIA***

The article explores the consequences of the First World War for the socio-economic processes in the Stanislaviv region (Central Peredkarpattia).

Key words: *the First World War, socio-economic development, the Central Peredkarpattia.*